

Z popisu situace jednotlivých zemí je hned patrné, jaký je rozdíl mezi diktaturami typu Sýrie či Irák a demokraciemi jako Egypt nebo Turecko. Někde je hned patrné, jak je naše optika zpracována sdělovacími prostředky. Zatímco Írán je symbolem všeho zla a fundamentalismu, nemluví se téměř vůbec o Saúdské Arábii, kde se stále praktikují mrzačící tresty za krádež a postavení žen je i podle měřítek jiných muslimských zemí značně neuspokojivé, ačkoliv se v posledních letech zlepšuje. Také náboženská svoboda tu v evropském slova smyslu vůbec neexistuje a jiná bohoslužba než islámská není dovolena, omezování jsou dokonce i šité. Podobný sklon ke zjednodušení vidíme v případě Afghánistánu, kde byli odpůrci tamního pro-moskevského režimu obklopovali západní mediální kampaní aureolou bojovníků za svobodu tak dlouho, dokud se nedostali k moci a nezačali svůj radikální islám aplikovat v praxi.

Pro současnost je příznačné, že islám se opět stal evropskou (a také americkou) záležitostí. Jen v zemích Evropské unie je muslimů asi deset miliónů. Francie, Británie a Německo se již začínají potýkat s komplikovanými problémy, jak sladit vlastní kulturní principy a právní normy s náboženským přesvědčením svých muslimů. (U nás zatím tato debata zatím

nezačala, pokud za ni nebudeme pokládat poněkud nejasnou debatu v tisku o tom, zda postavit či nepostavit v Teplicích mešitu. Potěšitelné aspoň je, že díky zpoždění některých společenských procesů u nás, budeme mít věčnou literaturu o islamu možná dříve než vlastní muslimy.)

Na závěr své knihy autor polemizuje s myšlenkou Samuela Huntingtona o střetu civilizací. Obává se, že očekávání konfrontace může připravit půdu pro její rezignované přijetí. „Velké etické a sociálně filozofické spory dnešního světa jdou napříč civilizacemi“ (s. 245). Velkou část kritiky přicházející z islámského světa na adresu Západu je navíc nutno brát vážně.

Kropáčkova kniha svým pojetím a nepřímo i dopadem může přesahovat úzce vymezené téma islámského fundamentalismu. Pokud budeme schopni přesněji vymežit sklony k fundamentalismu a vidět společenské jevy v jejich složitosti, budeme moci vidět i evropskou realitu jinými očima. Čím fundamentalističtější ovšem někdo bude, tím více se bude cítit postižen onou ztrátou domnělé samozřejmosti, se kterou doposud pohlížel na svět kolem sebe.

Jan Jandourek

Roger Hood: The Death Penalty. A World-wide Perspective

Oxford, Clarendon Press 1996, druhé, revidované a aktualizované vydání, 307 s.

Recenzovaná kniha ve svém druhém vydání reaguje na vývoj problematiky ve světě, přičemž vychází přímo z podkladů ke zprávě OSN *Trest smrti a přijetí zásad zaručujících ochranu práv těch, kterým trest smrti hrozí* (E/1995/78). Její autor je ostatně špičkovým světovým expertem, jehož služeb často využívaly nejruznější mezinárodní orgány a organizace. Již první verze této knihy vznikla na základě zprávy pro 10. zasedání výboru OSN pro prevenci a kontrolu kriminality ve Vídni 1988. Publikované údaje tak mají vpravdě oficiální a reprezentativní ráz (byly ostatně uzavírány k datu 1. dubna 1996!). Autor k tomu poznamenává, že mu nejde o „abolicionistický traktát“ (4) ani o

rozmnžování diskuse o filozofických a etických otázkách.

První kapitola podává obrázek o stavu *abolicionistického hnutí* v jednotlivých částech světa. V porovnání s rokem 1988 se zmenšil počet retencionistických zemí z 56 % na 47 % (koncem roku 1995). Úplná abolice charakterizuje dnes 30 % zemí (předtím 19 %), jinde jde o odmítání užití trestu smrti v běžných případech nebo o jeho faktické neužívání. Studie informuje nejen o situaci v jednotlivých státech, ale také o reakcích veřejnosti: např. v Británii se veřejné mínění posunulo v letech 1985-1990 jen zhruba o 5 procentních bodů a stále převažuje retencionistický postoj (u teroristických aktů, u vražd policistů apod. kolem dvou třetin dotázaných) (15).

Druhá část knihy pojednává o tom, jaké trestné činy jsou v různých zemích tímto způsobem postihovány. Jde o dodržování zásady OSN, že trest smrti může být užíván jen u nej-

vážnějších zločinů, a to záměrně konaných a se smrtelnými nebo obzvláště těžkými následky. Leckde ovšem jsou takto trestány i zločiny proti státu nebo proti veřejnému pořádku, vojenské přečiny, pašování drog, korupce apod.

Třetí kapitola informuje o počtech skutečně vykonaných poprav, přičemž současně otevírá metodologickou diskusi o *abolicionismu de facto*: při analýze dotazníků, které členské státy OSN vyplňovaly, se samozřejmě vyskytovaly i určité nesrovnalosti. Za pozornost zde stojí údaj o 93 exekucích vykonaných v USA v letech 1984-88) (70). Sympatická je zde autorova snaha předkládat údaje v korektní podobě (včetně indexů), s vědomím existujících mezer, bez karatelsky vztyčeného prstu. Potvrzuje se, že v mnoha zemích jsou uplatňována specifická kritéria (v Číně např. byly důvodem daňových podvodů nebo zabíjení vzácných pandů, jinde zase pálení alkoholu).

Ve čtvrté části knihy se autor zabývá jednotlivými zásadami *deklarace OSN*, např. otázkou retroaktivnosti užití trestu smrti, jeho omezení věkem, případně pohlavím a zdravotním stavem pachatele. Čtenářsky vděčné jsou arciť pasáže věnované problematice evidentní viny. Stranou nezůstávají ani otázky korektnosti procesu, práva na odvolání a na udělení milosti. Do tohoto okruhu pak spadá i otázka způsobu provedení popravy a přípravy odsouzence. Také zde jsou předkládána konkrétní fakta, statistiky i jednotlivé kasuistiky. Ty samozřejmě promlouvají srozumitelnou řečí.

Další kapitola řeší specifický problém mandátního (*mandatory*) charakteru tohoto trestu. Jde o přesné vymezení situace pro přijetí takového rozsudku. Týká se např. tzv. malých ryb při pašování drog, ale také „přitěžujících okolností“. Patří sem také vymezení role soudce nebo poroty, jejichž vzájemné úlohy mohou být různě propojeny. Jsou zaznamenány i případy udělení lhůty k nápravě, po níž následuje změna rozsudku (Čína). V USA zase hrála větší roli otázka diskriminačního charakteru tohoto trestu (150 an.). Autor podrobně dokumentuje četné diskuse, které se týkaly např. i prognostické hodnoty odborných posudků. Soustřeďuje se opět na metodologicky nosné analýzy, které usilovaly o komparace. Jeho důkazy o tom, že i v USA je soudní praxe v jednotlivých státech značně odlišná, překračují hranice

pouhé kuriozity, jde-li o tak vážnou otázku. Pravděpodobnost, že původně klasifikovaný „hrdelní zločin“ dojde až k tomuto rozsudku, totiž kolísá podle odhadů od 6 do 15 % (164). Otázka tedy stojí tak, zda dnes již nově upravené podmínky vedou k homogennější selekci při rozhodování. K tématům, jejichž je autor knihy svrchovaným znalcem, patří i otázka rasy pachatele i obětí, v jeho analýze ovšem nezapadne ani okolnost, zda má či nemá obžalovaný privátního obhájce.

Velmi přínosná je šestá kapitola, která se zabývá *odstrašujícím účinkem trestu smrti*. Vedle předpokládaného zastrašení jde také o dlouhodobější formování morálních norem, kdy určité činy jsou označeny jako vážné. R. Hood ovšem zmiňuje alternativní hypotézu (182): vykonávání poprav vede k další brutalizaci, takže vlastně stimuluje násilné jednání. Na druhé straně se ukazuje, že podíl vykonaných poprav je velmi nízký a účinky spíše krátkodobé. Zrušení trestu smrti většinou nepřineslo dramatické efekty. Rovněž zde autor postupuje cestou podrobné kritické analýzy četných studií na toto téma. Velmi pečlivě formuluje své otázky vůči přístupům vycházejícím z teorie racionální volby.

O zvláštní úloze *veřejného mínění* (kapitola 7) svědčí fakt, že i ve vyspělých západních demokraciích (Francie, Anglie, Kanada) bylo rozhodnutí o zrušení trestu smrti v rozporu s převládajícím veřejným míněním (214). V některých státech USA bylo zrušení i znovuzavedení předmětem plebiscitu (Oregon, Kalifornie). Veřejné mínění se stává určitým barometrem i pro rozhodování Nejvyššího soudu. Autor věnuje v této souvislosti pozornost problematice formulace otázek v dotaznících. Podle amerických zkušeností může být souhlas s trestem kombinován s jistou dávkou sympatií vůči odsouzenému, s opatrností v „běžných případech“. Ostatně i podpora trestu smrti je sociálně diferencována (217). Záleží pak i na tom, zda je dotazovaným nabízená „náhradní alternativa“. V knize jsou shrnuty výsledky studií zkoumajících motivaci postojů – vedle funkcí odstrašení a emočně symbolické byl identifikován i utilitární motiv ochrany sebe sama.

Veřejné mínění je podle autora komplexním a dynamickým jevem: výzkumy v USA